

**ON THE LEVEL OF PERCEPTION OF
IDIOMS AND PROVERBS BY 5TH AND
6TH GRADE STUDENTS**

**5 ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Deyim ve Atasözlerini
Algılama Düzeyi Üzerine¹**

İlker AYDIN² Nurşen KATIRCIOĞLU³ & Ayşe KARACA⁴

Abstract

All the material and moral things that a nation brought from past to present form the culture of that nation. Language, the most important tool in the transmission of the culture from generation to generation is the most basic aspect (element) of the culture. Language that conveys to us all the characteristics of a nation is the most important mirror that reflects the lifestyle, beliefs and history of the nations. In this context, in order to understand a society, its language must be examined. Although language is composed of voices, what make language meaningful are sounds that come together to make sense. We create words by combining voices together and sentences by combining words together. The combination of the words to make meaningful groups is the most important feature of the language. As in every language, there are language units formed by coming together at least two words in Turkish too. The word phrases formed by the combination of at least two words and expressing a new meaning completely outside the meaning emerging when they come together and stereotyped in the process are called idioms. Proverbs are short and concise words, which reflect judgments, common ideas and attitudes that societies have gained from centuries of experiences and observations; have metaphorical meanings and instructive, educative features. To teach proverbs and idioms, which are important culture transfer elements, to students is important. However, due to similarities between proverb and idiom, it is observed that students confuse these language units with one another. The purpose of this study is to determine the level of perception and discrimination of the idioms and proverbs by students, which are similar in many ways and to present suggestions in the direction of the findings obtained. In this study, which is a descriptive field research in the screening model, a usable text with 9 idioms and 11 proverbs were presented to 5th and 6th grade students studying in Ordu schools. Students were asked to identify the language units in the text prepared in the light of expert opinions, and to write idioms and proverbs from these language units they identified in the corresponding columns. Independent t test and frequency per cent analysis were used in the analysis of the data.

Keywords: Turkish teaching, idioms, proverbs, stereotypes, 5th and 6th grade students.

¹ Bu makale 7th International Congress of Research in Education (27-29 April 2017 TURKEY)/VII. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi (27-29 Nisan 2017 Çanakkale)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ilkaydin67@hotmail.com.

³ Öğr. MEB., Yüksek Lisans Öğrencisi, eymen0984@gmail.com

⁴ Öğr. MEB., Yüksek Lisans Öğrencisi, ayse_karaca@hotmail.com.

Özet

Bir milletin geçmişten günümüze dek getirdiği maddi ve manevi her şey, o milletin kültürünü oluşturur. Kültürün nesilden nesile aktarılmasında en önemli araç olan dil, kültürün en temel ögesidir. Bir milleti her yönüyle bize aktaran dil, ulusların yaşam biçimini, inanışlarını, tarihini yansıtan en önemli aynadır. Bu bağlamda, bir toplumu anlamak için o toplumun kullandığı dilin incelenmesi gerekir. Dil, esasında seslerden oluşuyor olsa da dili anlamlı kılan, seslerin bir araya gelerek anlam kazanmasıdır. Sesleri bir araya getirerek sözcükleri, sözcükleri bir araya getirerek de cümleleri oluştururuz. Sözcüklerin bir araya gelerek anlamlı gruplar oluşturması dilin en önemli özelliğidir. Her dilde olduğu gibi Türkçede de en az iki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu dil birlikleri vardır. En az iki sözcüğün birleşmesiyle oluşan, bir araya geldiklerinde ortaya çıkan anlamın tamamen dışında yeni bir anlam ifade eden ve süreç içinde kalıplaşan söz gruplarına deyim denir. Atasözleri; toplumların asırlarca süren deneyimlerinden ve gözlemlerinden elde ettikleri yargılarını, ortak düşünce ve tutumlarını yansıtan; içinde mecazi bir anlam barındıran, eğitici ve öğretici niteliği bulunan kalıplaşmış, kısa ve özlü sözlerdir. Kültür aktarımının önemli unsurlarından olan atasözleri ve deyimlerin öğrencilere öğretilmesi önemlidir. Fakat aralarındaki benzerliklerden dolayı öğrencilerin bu dil birliklerini bir biriyle karıştırdıkları gözlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, birçok yönden birbirine benzeyen deyim ve atasözlerinin öğrenciler tarafından algılanma ve ayırt edilebilme düzeyini belirlemek, elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler sunmaktır. Tarama modelinde betimsel bir alan araştırması olan bu çalışmada, Ordu ilindeki okullarda okuyan 5 ve 6. sınıf öğrencilerine, içinde 9 deyim ve 11 atasözü bulunan kullanmalık bir metin sunulmuştur. Öğrencilerden, uzman görüşü alınarak hazırlanan metindeki dil birliklerini belirlemeleri; belirledikleri dil birliklerinden deyimleri ve atasözlerini ilgili sütunlara yazmaları istenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde bağımsız t testi ve frekans yüzde analizinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, deyimler, atasözleri, kalıplaşmış sözler, 5 ve 6. sınıf öğrencileri.

Giriş

Bir milletin geçmişten günümüze dek getirdiği maddi ve manevi her şey, o milletin kültürünü oluşturur. Kültürün nesilden nesile aktarılmasında en önemli araç olan dil, kültürün en temel ögesidir. Dil, bir milleti her yönüyle bize aktarır. Milletin yaşam biçimini, inanışlarını, tarihini yansıtan en önemli aynadır. Bir millete millet olma özelliği kazandıran ve onu diğer milletlerden ayıran en önemli unsurların başında gelen dil; insanlar arasında sadece iletişim aracı olması dışında insanlar gibi nefes alan, uygulanan, kızan, sevinen, ağlayan, hatta ölen bir canlıdır. İster sözle ister yazıyla olsun dil bir milletin edebiyatını, müziğini, inanışını kendi içinde taşıyan bir unsurdur (Demir, 2013: 37).

Bir toplumu anlamak için o toplumun kullandığı dilin incelenmesi gerekir. Dil gerçekte seslerden oluşuyor olsa da dili anlamlı kılan seslerin bir araya gelerek anlam kazanmasıdır. Sesler bir araya getirilerek sözcükler, sözcükler bir araya getirilerek de cümle oluşturulur. Sözcüklerin bir araya gelerek anlamlı gruplar oluşturması doğal dilin en belirgin özelliğidir. Sözcükler tek başlarına bir anlam ifade ediyor olsa da cümle içinde kullanılarak anlam kazanır: Ya gerçek anlamda ya da gerçek anlamlarının tamamen dışında yeni bir anlamda kullanılır.

Başlangıcı tarihin en eski evrelerine kadar giden, kendine özgü dizgesi ve söz varlığıyla dünyanın en zengin dillerinden biri olan Türkçenin, sözlü ve yazılı dilde özgünlüğünü ortaya koyan unsurların başında şüphesiz zengin söz varlığı gelir. Gönen'e (2011, 194) göre dilin sözcüklerden oluşması ve söz varlığının sıradan tek anlamlı olarak var olması dilin güçsüzlüğünün belirtisiyken dildeki sözcük sayısının fazla olması ve bir sözcüğün birden fazla anlam üstlenmesi ise dilin zenginliğinin göstergesidir. Bu bağlamda dilin söz varlığı içinde, özellikle sözlü dilin örneklediği günlük konuşmalarda, bir estetik ve incelik unsuru olarak kabul edilen bazı dil birlikleri vardır. Bu dil birliklerinden deyim ve atasözleri, dil varlığının en önemli unsurlardan biri olarak yüzyıllarca kullanılagelmiştir ve dilin estetik gücü, zenginlik göstergesi olmuştur (Demir, 2013: 37).

Kültürün aktarılmasında önemli bir yere sahip olan deyimler her doğal dilin kendine özgü bir yönünü ortaya koyar. Mert'e (2014: 130) göre deyimler, dilin dayandığı kültürle iç içe

olmalarından dolayı sadece diller arasındaki ayrımları değil toplumlar arasındaki farklılıkları da gözler önüne sermektedir. Altaylı (2010: 129) deyimlerin konuşma ve yazı dilinde kullanılmasının hem ifade hem estetik yönünden dile zengin bir renk kattığını; ayrıca dile kendine özgü milli bir karakter kazandırdığını belirtir. Gönen (2011: 195) ise kalıplaşan sözler olarak da bilinen deyimlerin kelime varlığını dilde yaşatan söz birlikleri olmalarının önemine vurgu yapar.

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2005: 517); "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir." olarak tanımlanan deyimler; *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*nde (1949: 57); "Belli bir anlama gelmek üzere iki veya ikiden artık kelimededen meydana gelmiş söz öbeği", *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*nde (1988: 74); "Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz" şeklinde tanımlanmaktadır (Akt. Sinan, 2008: 94-95).

Pala (2008: ix) deyimleri "İki ya da daha fazla kelimededen meydana gelen ve kelimelerin öz anlamları dışında bir anlam ifade eden söz grupları" olarak tanımlarken Püsküllüoğlu (2006: 7) "Anlatıma akıcılık, çekicilik katan; çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu", Hengirmen (2007: 7) "Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözler", Yüksel (2008: 7) "En az iki sözcükle kurulan, anlamları ve yapıları kurallara bağlanmayan, kullanılırken yapıları değiştirilemeyen ve genellikle başka dillere çevrilmesi zor olan söz grupları" biçiminde tanımlamışlardır. Çotuksöken (1992, 5) deyim için "En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır." tanımını yaparken Ahmed (2014: 105) ise deyimlerin kültürel değerler penceresinden hayatı yorumlayan, her dilde anlatım zenginliği ve gücü sağlayan kalıplaşmış söz birlikleri olma özelliğine vurgu yapar.

Görüldüğü üzere yapılan deyim tanımlarının çoğunda, deyimlerin kalıplaşmış yapıda olmaları, genellikle mecazlı bir söyleyişe sahip olmaları ve en az iki sözcükten oluşmaları ortak bir özelliktir. Bir yapının deyim olarak kabul edilebilmesi için en az iki sözcüğün kullanılması gerekmektedir. Tek bir kelimenin gerçek ve mecaz anlamı olabilmektedir. Deyimlerde ise tek bir kelimenin anlamı dışında kullanılması söz konusu değildir. En az iki kelimenin birlikte kullanılmalarından doğan ortak anlam, gerçek anlamın tamamen dışındadır. Bu dışarıdalık mantık dışındadır. Tek bir kelimeyle mantık dışına çıkmak olanaksız olduğundan deyimlerin de en az iki sözcükten oluşması gerekmektedir (Sinan, 2008: 95).

Dilin ekonomik kullanımı adına, uzunca anlatılacak durumlar bir deyimle kısa ve özlü olarak ifade edilebilir. Ancak deyimlerin kısalığı-uzunluğu konusunda kesin bir yargıda bulunmak da zordur. Çotuksöken (1992: 2) yaklaşık 5000 deyim üzerinde yaptığı inceleme sonucunda deyimlerin en az iki en fazla on dört sözcükten oluştuğu genellemesine ulaşır. Bu sözcüklerin bir araya gelme şekilleri de deyimlerin biçim özelliklerini oluşturmaktadır. Yalnız deyimlerin biçimsel özellikleri konusunda tek bir sınıflandırma bulunmamaktadır. Alan yazında farklı araştırmacıların birbirinden farklı sınıflandırmalar yaptıkları görülmektedir.

Altaylı (2010: 129-130) deyimlerin biçim özelliklerine yönelik en az iki kelimededen oluştuklarını ve şekil olarak da 'kelime grubu halindeki deyimler ve cümle biçimindeki deyimler' olarak iki gruba ayrıldığını ifade etmektedir. Masterla biten deyimler ek aldıklarında cümle halini almalarından dolayı bu tip deyimler 'cümle biçimindeki deyimler' başlığı altında ele alınmaktadır. Aksoy'un (1993) da deyimlerin biçim

özelliklerini Altaylı (2010) gibi 'kelime grubu olan deyimler' ve 'cümle biçimindeki deyimler' olarak iki alanda incelediği görülür.

Deyimleri 'mensur haldeki deyimler' ve 'manzum haldeki deyimler' olarak iki temel grupta inceleyen Gönen'in (2011: 200-201) mensur haldeki deyimleri de 'sonu mastarla biten deyimler', 'cümle halindeki deyimler', 'kelime birliklerinden oluşan deyimler' (isim tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme, edat grubu vb.), 'soru şeklindeki deyimler', 'soru cevaplı deyimler', 'tekerleme şeklindeki deyimler' olmak üzere 7 başlıkta incelediği görülmektedir. Deyimlerin biçim özelliklerini 'kalıplaşmış olmaları' ve 'en az iki sözcükten oluştukları' biçiminde ifade eden Yüksel (2008: 9) ise deyimleri 'sözcük öbeği durumundaki deyimler' ve 'cümle durumundaki deyimler' olarak iki başlıkta inceler.

Öte yandan, Özezen'e (2001: 872) göre deyimleri biçim olarak 'iki ya da daha fazla sözcüğün bir araya geldiği ve herhangi bir öbek türünde (isim tamlaması, sıfat tamlaması vb.) olanlar', 'sonu mastarla bitenler', 'cümle biçiminde olanlar' olmak üzere üç bölükte düşünmek gerekir. Hengirmen (2007) ise deyimlerin genellikle en az iki sözcükten oluştuğunu, buna rağmen tek sözcükten oluşan nadir deyimlerin de olduğunu vurgulayarak tek sözcükten oluşan deyimlere 'akşamcı', 'bacaksız', 'kaçık', 'pişkin', 'yüzsüz', vb. deyimlerini örnek olarak gösterir. Deyim öbeğini oluşturan sözcüklerin bitişik yazılmadığına dikkat çeken Hengirmen (2007) deyimleri; 'sözcük öbeğinden oluşan deyimler', 'sonunda eylemlilik (matar) bulunan deyimler', 'tamlamalardan oluşan deyimler', 'cümlelerden oluşan deyimler', 'konuşma biçimindeki deyimler' başlıkları altında inceler; bunlara ayrı ayrı açıklama getirerek örneklendirir.

Delice'nin (2003: 179) de belirttiği gibi Türkçede deyimler üzerine dilbilimsel bakış açısıyla en kapsamlı çalışmayı yapan Subaşı Uzun (1991: 29-39) deyimlerin *deyimbilim* (ideomatics) alanı içerisinde incelenmesi gerekliliğine işaret eder ve deyimleri, tek bir anlam oluşturmak üzere birden çok göstergenin bir arada kullanıldığı yapı olarak görür. Araştırmacıya (1991: 29-30) göre deyim yapısı konusunda dikkat çekici en belirgin özellik "deyim terimi altında toplanan yapılarda bir bütün ve bütüne ait anlamın varlığıdır. *Deyim anlamı* (idiomatic meaning)'ni oluşturmak üzere yan yana gelen göstergelerin kendi anlamlarından sıyrılarak anlambilim açısından tek bir gösterge niteliğine sahip olması, yani, bütüne ait tek bir anlamı yansıtır duruma gelmesi, *deyimleşme olgusu*" biçiminde nitelendirilebilecek "anlambilimsel etkileşim düzleminin sonucudur." Söz konusu düzlem "dilnin yaratıcılık özelliğinin ve şiirsel işlevinin inceliklerinin sergilendiği alanı kapsamaktadır."

Subaşı Uzun (1991: 31), deyimleşme olgusunu deyim aktarması (metaphor), ad aktarması (metonymy), benzetme (simile), alüzyon (allusion) gibi anlam aktarımını sağlayan olayların etkisinin söz konusu olduğu bir süreç olarak görür. Araştırmacı ayrıca Türkçedeki deyimleri deyimleşme dereceleri açısından 'birinci dereceden deyimler', 'ikinci dereceden deyimler' ve 'üçüncü dereceden deyimler' olmak üzere üçe ayırır.

Yukarıda görüldüğü gibi deyimlerin biçim özellikleri bakımından tek bir yapıda toplanması mümkün değildir. Deyimler incelendiğinde, gerçek anlamlarından uzaklaşarak bir araya gelen en az iki sözcüğün oluşturduğu söz öbekleriyle karşılaşmaktadır. Söz öbekleri ya da kelime grupları olarak bilinen tamlamalar, fiilimsi grupları, edat grupları ve farklı cümle biçimleri deyimlerin yapısını oluşturan değişik dil birlikleridir.

Deyimler, genellikle biçimsel özellikleri bakımından üç ayrı başlıkta ele alınabilmektedir:

- i. Kelime grubu biçiminde olan deyimler
- ii. Kip ve kişi eki alarak çekimlenebilen deyimler (matar haldeki deyimler)
- iii. Cümle biçiminde olan deyimler

Kelime grubu biçiminde olan deyimler:

Delice (2003: 183-192) deyim oluşturabilen kelime gruplarına yönelik geniş bir sınıflama yapar: Ayrılma öbeğinden deyim, Arapça sıfat tamlamasından deyim, isim tamlamasından deyim, bağlama edatı öbeğinden deyim, çekim edatı öbeğinden deyim, fiil öbeğinden deyim, Farsça sıfat ve isim tamlamasından deyim, iki durumlu öbekten deyim, isim-fiil öbeğinden deyim, isnat öbeğinden deyim, kalma öbeğinden deyim, pekiştirme edatı öbeğinden deyim, sıfat-fiil öbeğinden deyim, sıfat yapım ekli öbekten deyim, sıfat tamlamasından deyim, şart öbeğinden deyim, tekrar öbeğinden deyim, ümlem edatı öbeğinden deyim, yönelme öbeğinden deyim, zarf-fiil öbeğinden deyim, cümle(ler)den deyim.

Kelime grubu biçiminde olan deyimler isim tamlaması, sıfat tamlaması, edat grubu vb. şekillerde oluşan deyimlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus bu tür deyimleri dilde kullanılan kalıp sözlerle karıştırmamaktır. Deyimlerin genelde yazılış anlamlarının dışında mecaz anlamı olduğu unutulmamalıdır:

Ahfeş'in keçisi (Pala, 2008: 13), Karaman'ın koyunu (Pala, 2008: 128), Ali Cengiz oyunu (Pala, 2008: 15), Püf noktası (Pala, 2008: 173), Sarı çizmeli Mehmet Ağa (Pala, 2008: 181), Dilli düdüğü (Püsküllüoğlu, 2006: 284), İki dirhem bir çekirdek (Pala, 2008: 110), İpini koparan (Püsküllüoğlu, 2006: 481), Ali kıran baş kesen (Pala, 2008: 17), Balık kavağa çıkınca (Pala, 2008: 38), Bayramdan bayrama (Püsküllüoğlu, 2006: 159).

Yukarıda verilen örnekler artırılabilir. Bununla birlikte Aksoy (1993: 17) ünlem niteliğindeki deyimlerin de sözcük öbeği durumundaki deyimler arasında alınmasının uygun olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacı "Adam sen de! Cart kaba kağıt! Yok devenin başı!.." kullandıklarını da örnek olarak vermektedir.

Kip ve kişi eki alarak çekimlenebilen deyimler (Mastar haldeki deyimler):

Deyimlerin çoğu bu gruba girer. '-mEk' mastar ekini alır ve yapısı bakımından birleşik fiil özelliği taşırlar. Bu tür deyimler çekime girebilir, fiilimsi grupları oluşturabilir. Çekime girme özellikleri dolayısıyla bu tür deyimler Aksoy (1993) tarafından tümce biçimindeki deyimler grubunda incelenmiştir:

İpe un sermek (Pala, 2008: 112), Dolap çevirmek (Pala, 2008: 71), Dert yanmak (Püsküllüoğlu, 2006: 273), Dananın kuyruğu kopmak (Püsküllüoğlu, 2006: 259), Yer yerinden oynamak (Püsküllüoğlu, 2006: 810), Gözü kapanmak (Püsküllüoğlu, 2006: 398)

Ne **dolaplar çeviriyor** acaba?

Akşama kadar ablasına **dert yandı**.

Bugün **dananın kuyruğu kopacak**, ne olacak bakalım.

Yapı bakımından sonu mastarla biten deyimler; kip, kişi ekleri, olumsuzluk durumunu ve yapım işlevli ekler taşıyabilirler (Ahmed, 2014: 106).

Cümle biçiminde olan deyimler:

Sözcüklerin tek tek sözlük anlamlarıyla kullanılmış olmasına rağmen cümlenin bütününe bakıldığında gerçek anlamlarının dışında başka bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Cümlenin bütününden çıkan anlam esasında gerçek dışı bir anlamı dile getirir. Bu tür kullanımlar tümce biçimindeki deyimleri örneklendirmektedir:

Atı alan Üsküdar'ı geçti (Pala, 2008: 31), Eski çamlar bardak oldu (Pala, 2008: 80), Halep oradaysa arşın burada (Pala, 2008: 99), Kırk yıllık Kani, olur mu Yani? (Pala, 2008: 137), Ötür müsün, öldürür müsün? (Pala, 2008: 167), Kafasına vur, ekmeğini elinden al (Püsküllüoğlu, 2006: 505), Selam verdik, borçlu çıktık (Püsküllüoğlu, 2006: 689), Gözüm görmesin (Püsküllüoğlu, 2006: 399), Biz leblebi deyinceye kadar Pazar savrulur (Püsküllüoğlu, 2006: 188), Ateş olsa cirmi kadar yer yakar (Püsküllüoğlu, 2006: 110), Yemin etsem başım ağrımaz (Püsküllüoğlu, 2006: 804), Ayranım budur, yarısı sudur (Püsküllüoğlu, 2006: 129), Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur (Püsküllüoğlu, 2006: 132), Geçti Bor'un pazarı, sür eşeği Niğde'ye (Püsküllüoğlu, 2006: 365), Ay bacayı aştı (Püsküllüoğlu, 2006: 124), Dostlar alışverişte görsün (Püsküllüoğlu, 2006: 294).

Nadir olarak karşılaşılan karşılıklı konuşmalardan oluşan deyimler de bu grupta incelenmektedir:

- Baba bir hırsız tuttum.
- Getir.
- Gelmiyor.
- Bırak.
- O beni bırakmıyor. (Püsküllüoğlu, 2006: 132)

Bir milletin söz gücünden doğan ve doğduğu toplumun malı olan deyimler, bazı istisnaları dışında mecazdırlar; kelime grubu olarak da isim, sıfat, zarf görevlerinde bulunurlar: 'İçten pazarlıklı bir adam' cümlesinde 'içten pazarlıklı' deyimini sıfat olarak; 'keyfimi kaçırıp gitti' cümlesinde 'keyfi kaçmak' deyimini zarf olarak; 'karga derneğinde işim yok benim' cümlesinde 'karga derneği' deyimini de isim görevinde kullanılmıştır.

Çok önemli ayırt edici özelliklerine rağmen, bazı ortak niteliklerinden dolayı deyimlerin diğer söz gruplarıyla, özellikle atasözleriyle karıştırıldığı görülmektedir. Aksoy'un (1988, 37) "Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünceye ya da öğüt olarak düsturlaştıran, kalıplaşmış biçimleri bulunan ve kamuca benimsenmiş olan özlü sözler" olarak tanımladığı atasözlerini Mieder (2004: 3) "Mecazi, sabit ve ezberlenebilir bir biçimi olan nesilden nesile aktarılan, bilgelik, doğruluk, ahlaki ve geleneksel görüşleri içeren, halkın genellikle bildiği kısa cümleler" biçiminde tanımlar (Akt. Keklik, 2015: 34). Bu tanımların yanında birçok atasözü tanımı yapılmıştır. En genel anlamıyla atasözleri geçmişten günümüze dek söylenegelen, herhangi bir konuda kural niteliği taşıyan, genellenebilen, söyleyeni belli olmayan kısa ve özlü söyleyişlerdir. Atasözleri bir kural niteliği taşır, yol göstericidir; insanların herhangi bir konuda ders çıkarmalarını sağlar. Atasözleri, deyimler gibi kalıplaşmıştır ve kelimelerinden herhangi birisi değiştirilemez.

Atasözleri anlamlarına göre üç başlıkta incelenebilir: "Gerçek anlamlı, kısmen mecaz anlamlı ve mecaz anlamlı atasözleri." Atasözlerinde kelimelerin tamamı gerçek anlamında kullanılmışsa gerçek anlamlı; atasözünde bulunan kelimelerin bir kısmı gerçek anlamıyla bir kısmı mecaz anlamıyla kullanılmışsa kısmen mecaz anlamlı, kelimelerin tamamı mecaz anlamıyla kullanılmışsa tamamen mecaz anlamlı atasözleri olarak isimlendirilir (Keklik, 2015: 37-38).

Birçok yönden benzer olduğu ifade edilen deyim ve atasözleri arasındaki farklar araştırmacılar tarafından çok kez dile getirilmiştir.

Demir (2013: 40) atasözleri ve deyimler arasındaki farkları aşağıdaki gibi sıralar:

i. Atasözleri yargı bulunduran cümle şeklindedir. Deyimler ise çoğunlukla mastar hâldedir.

ii. Atasözleri kalıplaşmıştır ve sözcükler değiştirilemez; deyimlere ise kimi sözcükler, durum ekleri, kip-kişi ekleri, olumsuzluk ekleri vb. eklenebilir ya da çıkarılabilir.

iii. Atasözlerinin oluşumunda uzun zamana yayılan gözlem ve deneyimler etkilidir. Bir duruma açıklık getirmek, yaşanan olaylardan ders çıkarmak, öğüt vermek, gelenek ve inanışları belirtmek gibi işlevleri vardır. Deyimlerin böyle bir özellikleri yoktur. Deyimler belli başlı durumlarda kullanılan kısa ve öz anlatımlardır.

Altaylı'ya (2010: 130) göre "Deyimleri atasözlerinden ayıran en önemli fark onların bir anlayışı ifade etmek için oluşturulmuş olmaları ve özel kalıplar hâline getirilmeleridir." Araştırmacı, deyimlerin genel bir kural gereği söylenmiş söz grupları olarak görülmediğini, bazı deyimlerin cümle biçiminde olmasından dolayı atasözleriyle karıştırıldığını ifade eder. Gönen'e (2011: 197) göre de deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Ancak bünyelerindeki bazı kelimeler kişiye ve zaman kipine göre farklı çekimlenebildiklerinden kalıplaşma özelliklerini "esnetir ya da kalıplaşan kelimelerin arasına yeni kelime girmesine izin verirler. Atasözlerinde bu durum yoktur. Dolayısıyla deyimlerin kalıplaşma özelliği atasözleri kadar kesin ve keskin değildir."

Bulut (2013: 569) ise deyimlerin atasözleri gibi mecaz anlamlı olduğunu, anonim olma vasfı bakımından atasözleriyle bir bütünlük taşıdığını, sosyal ve kültürel değerlerin aktarımı noktasında atasözleri kadar deyimlerin de önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar atasözleri deyimlere oranla daha donmuş yapılar olsa da sonu mastarla biten deyimlerin sözdiziminde zaman zaman değişiklikler yapmak mümkündür. Bu tür dil birliklerinde "Kimi sözcükler ad durum eklerini, kip ve kişi eklerini, olumsuzluk eklerini, kimi yapım işlevli ekleri alabilmektedir" (Çotuksöken, 1992: 8):

Eteklerin zil çaldı. Etekleri zil çalıyor. Başın göğe erdi mi? Başı göğe erecek mi?

Örneklere görüldüğü gibi iyelik ekleri, kip ve kişi ekleri değiştirilerek cümle içinde bu deyimler kullanılabilir. Ama atasözlerinde böyle bir özellik yoktur. Genel olarak atasözleri geniş zamanda çekimlenir ve kip ekleri değiştirilemez.

Deyimler anonim ve kalıplaşmış olması yönünden atasözleriyle karıştırılmaktadır. Cümle halindeki deyimlerin bazen atasözü olarak değerlendirildiği gözlenebilmektedir. Atasözleri genel kural bildirirken özel durumlar için kullanılan söz öbekleri oldukları için deyimler genel kural bildirmez.

Bazı sözler hem deyim hem atasözü özelliği gösterir. Aksoy (1993: 18) bu durumu, atasözleri ve deyimleri birbirinden ayıran özelliklerin iyice belirlenmemiş olmasından ziyade, bu çeşit sözlerin iki anlam taşımaya ya da iki türlü yorumlanmasına bağlar. Araştırmacıya göre 'Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.' özlü söz "karşısındakini kızdırarak seninle ilgili şeyleri ortaya dökmesine, senin için kötü şeyler söylemesine yol açma" anlamında kullanılırsa atasözü; "Beni kızdırırsan senin için kötü şeyler söylerim." anlamında kullanılırsa deyimdir.

Kimi sözler fiil çekiminin değişmesi ile atasözü iken deyim, deyim iken atasözü durumuna girer (Aksoy; 1993, 18):

Dağ yürümezse abdal yürür. (Atasözü)

Dağ yürümezse abdal yürüsün. (Deyim)

Ölümü gören hastalığa razı olur. (Atasözü)

Ölümü görüp hastalığa razı olmak. (Deyim)

Yukarıdaki örneklerden hareketle cümleler genel bir yargı içeriyorsa atasözü, aynı cümle özel bir durum için kullanılıyorsa deyim olarak değerlendirilir. Bu durum, bağlamdan hareketle cümlelerin anlamına bakarak belirlenebilecek bir özelliktir.

Sözlü ve yazılı dilde, yoğun bir içeriği barındıran atasözleri ve deyimlerin önemli bir yeri vardır. Deyim ve atasözlerini yerli yerinde kullanmak, sözcüklerin bağlamdaki gerçek ve mecaz anlamlarını doğru algılayabilmek dil gelişiminin göstergelerindedir. Deyimler bir yazıya canlılık, akıcılık ve ifade zenginliği katarken atasözleri de günlük hayatta en çok başvurulan öğüt vermek, örnek göstermek, söze güç katmak, düşüncelere delil bulmak, duygu ve düşünceleri en kısa yoldan ifade etmek için kullanılan dil birlikleridir (Bağcı, 2010: 94). Gerek kültür aktarımında gerek dil kullanımında üstlendikleri rol dikkate alındığında, atasözleri ve deyimlerin ana dili eğitimindeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Programda Deyim ve Atasözleri

Bugün yürürlükte olan ilköğretim okulları Türkçe öğretim programlarının kapsamında atasözü ve deyimlerin bir dil öğretim materyali olarak kullanımı söz konusudur. MEB'in yayımladığı İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)'nda atasözü ve deyimlerin çocuklarla buluşturulması 4. sınıfta başlamaktadır. Konuşma ve yazma öğrenme alanlarında, birer kazanımda yer alan ifadeler 4 ve 5. sınıflar için aynıdır: "Konuşmasında söz varlığını kullanır." kazanımının karşısında, "Konuşmalarında deyim, atasözü, tekerleme, mâni, özlü söz ve mecazlarla, mizahi öğeleri kullanmaları sağlanmalıdır. Belirlenen bir deyim ya da atasözünü açıklamasını isteyebilirsiniz (5. sınıflar için)." (MEB, 2009: 79) açıklaması yer almaktadır.

Yazma öğrenme alanındaki atasözüyle bağlantılı kazanım, "Yazılarında söz varlığından yararlanır." biçimindedir. Bu kazanımın açıklaması, "Yazısını güçlendirmek amacıyla deyim, atasözü, özdeyiş vb. kullanmaya özendirilir." şeklinde yapılmıştır. Ayrıca söz konusu kazanım için "Atasözünü Bul" etkinliği yaptırılabilir (MEB, 2009: 89) ifadesine yer verilmiştir.

İlköğretim ikinci kademe için hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programında 6, 7, 8. sınıflarda okuma, yazma, konuşma ve dinleme öğrenme alanları için belirlenen ortak kazanımlarda, atasözü ve deyimler sadece konuşma ve yazma kazanımlarında yer almaktadır. "Hazırlıklı konuşmalar yapma" amacını gerçekleştirmek için "Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir." (MEB, 2006: 21) kazanımı, "Kendini sözlü olarak ifade etme alışkanlığı kazanma" amacını gerçekleştirmek için "Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır." (MEB, 2006: 23) kazanımı, "planlı yazma" amacını gerçekleştirmek için "Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir." (MEB, 2006: 31) kazanımı, "kendini yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma" amacını gerçekleştirmek için "Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır." (MEB, 2006: 35) kazanımı tespit edilmiştir. Söz konusu Programda, "Okuma Metinlerinde Olması Gereken Özellikler" başlığı altında, "Ders kitabındaki metinler, içeriğe uygun çeşitli görsel materyallerin (fotoğraf, resim, afiş, grafik, karikatür, çizgi film kahramanları vb.) yanı sıra atasözü, özdeyiş, duvar yazısı veya sloganlarla desteklenebilir." (MEB, 2006: 56) ifadesi değinilen konu açısından dikkat çekmektedir. Ayrıca "Konuşma Becerisini Değerlendirme Formu"nda (MEB, 2006: 229) yer alan "Konuşmasında deyim, atasözü, özdeyiş, alıntı ve örneklerle zenginleştirdi mi?" maddesi aynı kapsamda önemlidir.

2015 Türkçe Öğretim Programında deyim ve atasözlerinin öğretimi 3. Sınıftan itibaren karşımıza çıkmaktadır. 3. sınıftan 8. sınıfa kadar tüm kademelerde “Okuma” öğrenme alanı içerisinde yer alan “Söz Varlığı”nın geliştirilmesinde “Anlamını bilmediği sözcük ve sözcük gruplarını öğrenir.” alt kazanımı yer almaktadır ve bu alt kazanım için “*Sözcükleri öğrenmek için görseller, resimli sözlük, sözlük, deyimler ve atasözleri sözlüğü, kelime haritası, kelime duvarı, kelime kartları ve benzer araçlar kullanılacaktır.*” önerisinde bulunulmuştur. Programdan üçüncü sınıftan itibaren deyim ve atasözleri öğretiminin yapılacağı çıkarılmaktadır. Ayrıca 5-8. Sınıf kazanımlarına bakıldığında “Okuma” öğrenme alanı dışında “Yazma” öğrenme alanında da “İçeriğe uygun atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” (MEB, 2015: 21-38) kazanımı yer almaktadır.

Gerek ders kitapları gerek de öğretim programları incelendiğinde, sınıf seviyelerine göre hangi deyim ve atasözünün öğretileceği ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmadığı, bu bağlamda öğrencilerin söz varlığını zenginleştirmede belli bir plan ya da stratejinin izlenmediği gözlenmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Deyimler ve atasözleri bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan kültür aktarımı açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu durumda okullarda ana dili eğitimi kapsamında öğrencilere dilin zengin kullanım örnekleri olan deyim, atasözü ve özdeyişleri öğrenmeleri ve bunları, konuşma ve yazı dilinde kullanmaları için çeşitli etkinlikler planlanmaktadır. Söz varlığını zenginleştirme kapsamında ele alınan deyim ve atasözlerinin öğrenciler tarafından algılanma düzeyinin önemli bir ölçü olduğu unutulmamalıdır. Araştırmanın amacı, kullanılmak üzere hareketle ilköğretim 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin deyim ve atasözlerini algılama düzeylerini belirlemektir.

1.2. Varsayımlar

Araştırmanın çıkış noktası deyimlerin diğer dil birliklerinden olan atasözleri ile benzerlik göstermesi ve bu benzerliklerden dolayı karıştırılmasıdır. Cümle kuruluşundaki deyimlerin atasözleri ile karıştırılıyor olması varsayılarak araştırma planlanmıştır.

1.3. Sınırlılıklar

Çalışma, Ordu ilinde bulunan 6 ortaokul ve 8 sınıfla sınırlandırılmıştır. Ayrıca öğrencilerin bir ders saatinde okuyabilecekleri kullanılmak üzere metin içine yerleştirilen 9 deyim ve 11 atasözü de araştırmanın sınırlılığı içindedir.

1.4. Problem Cümlesi

5 ve 6. Sınıf öğrencilerinin metinde geçen deyim ve atasözlerini algılayabilme ve birbirinden ayırt edebilme düzeyleri nedir?

1.4.1. Alt Problemler

1. Öğrencilerin deyim ve atasözlerini algılama düzeyleri sınıf seviyesine göre farklılık göstermekte midir?
2. Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
3. Hangi deyim ve atasözlerinin öğrenciler tarafından algılanma düzeyi daha yüksek ya da daha düşüktür?

2. Yöntem

Araştırma tarama modelinde betimsel bir alan araştırmasıdır. Tarama araştırmaları; bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum,

vb. özelliklerinin belirlendiği, genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2010: 231). Bu araştırmada, ilköğretim 5 ve 6. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin, bu çalışma için üretilen metindeki seviyelerine uygun deyim ve atasözlerini algılama ve birbirinden ayırt etme düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2016-2017 eğitim öğretim yılında MEB'e bağlı Ordu ilinde bulunan ilköğretim kurumlarında öğrenim gören 5 ve 6. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Ordu ilinde bulunan random yöntemiyle seçilmiş 6 ilköğretim okulu ve bu okullarda öğrenim gören 185 öğrenci oluşturmaktadır. Değişkenlere göre öğrenci sayısı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Sınıf ve cinsiyete göre öğrencilerin dağılımı

Değişkenler	Alt türler	Öğrenci Sayısı	Yüzdesi
Sınıflar	5. Sınıf	91	49,19
	6. Sınıf	94	50,81
	Toplam	185	100%
Cinsiyet	Kız	100	54,05
	Erkek	85	45,95
	Toplam	185	100%

2.2. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Araştırmadaki verilerin toplanmasında, öğrencilerin bir ders saati içinde okuyup anlayabileceği seviyelerine uygun deyim ve atasözlerinden oluşan kullanmalık bir metinden yararlanılmıştır. Metinde geçen deyim ve atasözlerinin sayıca eşit olması istenmiş fakat metnin içeriği ve anlam bütünlüğü 9 deyim ve 11 atasözünü zorunlu kılmıştır. Atasözleri ve deyimlerin öğrenci seviyesine uygunluğu konusunda uzman görüşüne başvurulmuştur. Metin aynı sınıf düzeyinde derslere giren Türkçe öğretmenlerine okutulmuş, onların görüşleri alınarak metin tamamlanmıştır. Ayrıca hazırlanan kullanmalık metnin öğrenci seviyesine uygun olup olmadığını tespit etmek için araştırmanın evreninde olmasına rağmen örneklem içerisinde olmayan sınıflarda ön çalışma yapılmış ve seviyeye uygunluğu sınanmıştır. Metin oluşturulurken uygulamanın yapılacağı sınıfların yaş düzeyleri dikkate alınmış ve o yaştaki bir çocuğun başından geçebilecek olaylar eğlenceli bir şekilde kurgulanmıştır. Bu kurgunun içine gündelik hayatta sıkça duyabileceği deyim ve atasözleri dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Öğrencilerden bir ders saati süresince metinde geçen dil birliklerini belirlemeleri; dil birliklerinden deyim olanları 'deyim' sütununa, atasözü olanları 'atasözü' sütununa yazmaları istenmiştir. Her deyim ve atasözü 1 puan olarak öngörülmüştür. Metinde 9 deyim ve 11 atasözü bulunduğu için öğrencilerin deyimlerden alacağı maksimum puan 9; atasözlerinden alacağı maksimum puan ise 11'dir.

Elde edilen veriler SPSS 16 paket programında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler, elde edilen bulguların bağımsız gruplar t testine göre yapılmıştır. Ayrıca frekans ve yüzde tablolarından da yararlanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Birinci alt problemle ilgili bulgu ve yorumlar

Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama ve birbirinden ayırt etme düzeylerinin sınıf seviyelerine göre farklılık gösterip göstermediği, öğrencilerin metinden aldıkları puan ile sınıflar arasındaki bağımsız gruplar t testi sonuçları ile belirlenmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Deyimleri ve Atasözlerini Algılama ve Ayırt Etme Puanlarının Sınıflara Göre T-Testi Sonuçları

Algılama-ayirt etme	Sınıf	N	X	S	sd	t	P
Deyim	5	91	2,4505	2,09371	183	-4,103	,000*
	6	94	3,6489	1,87632			
Atasözü	5	91	5,6813	2,77641	183	-8,317	,000
	6	94	8,9894	2,63651			

*p<0.05

Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama ve ayırt etme puanları sınıflara göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (P<0.05). Öğrencilerin deyimlerden alabileceği en yüksek puan 9, atasözlerinden alacakları en yüksek puan ise 11'dir. Yapılan varyans analiz sonucuna göre; 5. sınıf öğrencilerinin deyimlerden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 2,45 iken 6. sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların aritmetik ortalaması 3,64'tür. Diğer taraftan 5. sınıf öğrencilerinin atasözlerinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 5,68 iken 6. sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların aritmetik ortalaması 8,98'dir. Buna göre sınıf seviyesi yükseldikçe puanların ortalamalarının arttığı görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin iki sınıf düzeyinde de atasözlerini deyimlerden daha iyi algıladıkları ve ayırt ettikleri görülmektedir.

3.2. İkinci alt problemle ilgili bulgu ve yorumlar

Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama ve birbirinden ayırt etme düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediği, öğrencilerin metinden aldıkları puan ile cinsiyetler arasındaki bağımsız gruplar t testi sonuçları ile belirlenmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Deyimleri ve Atasözlerini Algılama ve Ayırt Etme Puanlarının Cinsiyetlere Göre T-Testi Sonuçları

Algılama-ayirt etme	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	P
Deyim	Kız	100	3,3100	1,96790	183	1,796	,074*
	Erkek	85	2,7647	2,15830			
Atasözü	Kız	100	7,5800	2,97185	183	1,015	,311
	Erkek	85	7,1059	3,38070			

*p<0.05

Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama ve ayırt etme puanları cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>0.05$). Kız öğrencilerin puanı erkek öğrencilerden aritmetik ortalama olarak yüksek olsa da bu durum istatistiksel olarak bir anlam ifade etmemektedir.

3.3. Üçüncü alt problemle ilgili bulgu ve yorumlar

Tablo 4: Sınıflara Göre Öğrencilerin Deyimleri ve Atasözlerini Algılama ve Ayırt Etme Yüzdeleri

		5. SINIFLAR						6. SINIFLAR					
		Doğru Bulunan		Yanlış Bulunan		Hiç Bulunamayan		Doğru Bulunan		Yanlış Bulunan		Hiç Bulunamayan	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
DEYİMLER	Hih demiş burnundan düşmüş	44	48,3	20	21,97	27	26,67	47	50	24	25,53	23	24,46
	Aynkla pirincin taşını	39	42,85	15	16,48	37	40,65	49	52,12	22	23,4	23	24,46
	Bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var	34	37,36	36	39,56	21	23,07	56	59,57	30	31,91	8	8,51
	Ağzını bıçak açmamak	42	46,15	8	8,79	41	45,05	54	57,44	8	8,51	32	34,04
	Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş	20	21,97	30	32,96	41	45,05	50	53,19	31	32,97	13	13,82
	Yorgan gitti kavga bitti	26	28,57	24	26,37	41	45,05	32	34,04	36	38,29	26	27,65
	Ortada fol yok yumurta yok	17	18,68	4	4,39	70	76,92	30	31,91	6	6,38	58	61,7
	Ne balmı isterim ne belasını	7	7,69	12	13,18	72	79,12	21	22,34	17	18,08	56	59,57
	Ellere verir talkını kendi yutar saklımı	16	17,58	20	21,97	55	60,43	12	12,76	54	57,44	28	29,78
	ATASÖZLERİ	Damlaya damlaya göl olur	72	79,12	12	13,18	7	7,69	85	90,42	6	6,38	3
Üzümünü ye bağını sorma		57	62,63	20	21,97	14	15,38	72	76,59	14	14,84	8	8,51
Ayağını yorganına göre uzat		60	65,93	11	12,08	20	21,97	80	85,1	9	9,57	5	5,31
Üzüm üzümüne baka baka kararır		68	74,72	12	13,18	11	12,08	83	88,29	3	3,19	8	8,51
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır		58	63,73	19	20,87	14	15,38	76	80,85	11	11,7	7	7,44
Ne ekersen onu biçersin		50	54,94	12	13,18	29	31,86	68	72,34	13	13,82	13	13,82
Mum dibine ışık vermez		41	45,65	18	19,78	32	35,16	62	65,95	16	17,02	16	17,02
Güneş girmeyen eve doktor girer		29	31,86	18	19,78	44	48,35	67	71,27	13	13,82	14	14,84
Keskin sırke kütüne zara		34	37,36	20	21,97	37	40,65	73	77,65	16	17,02	5	5,31
Ofkeyle kalkan zararlar oturur		48	52,74	15	16,48	28	30,76	73	77,65	2	2,12	19	20,21
Her horoz kendi çöplüğünde öter	36	39,56	24	26,37	31	34,06	72	76,59	8	8,51	14	14,84	

Tablo 4'te, 5 ve 6. sınıf öğrencileri arasında; deyim ve atasözlerinin doğru algılanması, karıştırılması yani yanlış bulunması ve hiç bulunamaması durumlarında ciddi bir fark görülmektedir. Zihinsel gelişim dikkate alındığında bu durum yadsınamaz. Son çocukluk

dönemi ya da erinlik öncesi dönem de denilen soyut işlemler döneminde “mantıksal düşünmenin yetişkinler düzeyine eriştiği dönemdir. Bu dönem çocukları, kurdukları denenceleri, sınamadan geçirir: Soyut düşünür, genellemeler yapar ve soyut kavramları kullanarak bir durumdan diğer bir duruma geçebilirler” (Morgan,1982: 64-65). Morgan'ın bu yaklaşımına göre 5 ve 6. Sınıf öğrencileri arasında algılama düzeyinde farklılıkların olması normaldir.

Deyimler incelendiğinde; ‘Hıh demiş burnundan düşmüş’, ‘ayıkla pirincin taşını’, ‘bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var’, ‘ağzını bıçak açmamak’ deyimlerinin her iki sınıf seviyesinde de en iyi algılanan deyimler olduğu görülmektedir. ‘Hıh demiş burnundan düşmüş’, deyimini 5. sınıflarda %48.3, 6. sınıflarda %50’lik bulunma oranı arasında %2.7’lik farkla, ‘ayıkla pirincin taşını’ deyimini, 5. sınıflarda %42.85, 6. sınıflarda %52.12 ile yaklaşık %10’luk farkla, ‘bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var’ deyimini, 5. sınıflarda %37.36, 6. sınıflarda %59.57 ile yaklaşık %22’lik farkla, ‘ağzını bıçak açmamak’ deyimini, 5. sınıflarda %46.15, 6. sınıflarda %57.44 ile yaklaşık %11’lik farkla, 6. sınıf öğrencileri tarafından daha yüksek oranda algılanmıştır. ‘Ağzını bıçak açmamak’ deyiminin en iyi ayırt edilebilen deyimler arasında yer almasına karşın frekansının beklenenden düşük olduğu görülmektedir. Master halde bir deyim olmasına rağmen kip ve kişi eki alarak çekimlendikten sonra fark edilme oranının beklenen düzeyde olmadığı ifade edilebilir.

‘Ne balını isterim ne belasını’ deyimini 5. sınıflarda %79.12, 6. sınıflarda %59.57 oranla en az algılanan deyim olduğu görülmektedir. Deyim, 6. sınıflarda %20’lik farkla daha iyi algılanmıştır. ‘Ortada fol yok yumurta yok’ deyimini de 5. sınıflarda %76.92, 6. sınıflarda %61.70’lik oranla en az algılanan ikinci deyim olmuştur. Bu deyim yaklaşık %15’lik farkla 6. sınıflar daha iyi algılamışlardır.

En fazla karıştırılan yani deyim grubuna yazılması gerekirken atasözü grubuna yazılan deyimler ise; ‘bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var’ deyimini, 5. sınıflarda %39.56, 6. sınıflarda %31.91, ‘tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş’, 5. sınıflarda %32.96, 6. sınıflarda %32.97 oranla saptanmıştır. ‘Ellere verir talkını kendi yutar salkımı’ deyimini ise 5. sınıflarda %60.43 bulunamazken, bu oran 6. sınıflarda %29.78 olarak saptanmıştır.

Atasözlerine bakıldığında; ‘damlaya damlaya göl olur’, ‘üzümünü ye bağını sorma’, ‘ayağını yorganına göre uzat’, ‘üzüm üzümüne baka baka kararır’, ‘tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır’, ‘ne ekersen onu biçersin’ atasözlerinin iki sınıf seviyesinde de en iyi saptanan atasözleri olduğu görülmektedir. Deyimlerde olduğu gibi atasözlerini saptama oranı 6. sınıflarda daha yüksektir.

‘Damlaya damlaya göl olur’, atasözü 5. sınıflarda, %79.12, 6. sınıflarda %90.42, ‘üzümünü ye bağını sorma’ atasözü 5. sınıflarda %62.63, 6. sınıflarda %76.59, ‘ayağını yorganına göre uzat’ atasözü 5. sınıflarda %65.93, 6. sınıflarda %85.10, ‘üzüm üzümüne baka baka kararır’ atasözü 5. sınıflarda %74.72, 6. sınıflarda %88.29, ‘tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır’ atasözü 5. sınıflarda %63.73, 6. sınıflarda %72.34 oranlarda olduğu görülmektedir.

‘Mum dibine ışık vermez’, ‘güneş girmeyen eve doktor girer’, ‘keskin sirke küpüne zarar’, ‘öfkeyle kalkan zararlar oturur’, ‘her horoz kendi çöplüğünde öter’ atasözlerinin 5. sınıflarda algılanma oranlarının az ve karıştırılma oranlarının 6. sınıflardan daha fazla olduğu, bu atasözlerinin algılanma oranının 6. sınıflarda daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Cinsiyetlere Göre Öğrencilerin Deyimleri ve Atasözlerini Algılama ve Ayırt Etme Yüzdeleri

		KIZLAR						ERKEKLER					
		Doğru Bulunan		Yanlış Bulunan		Hiç Bulunamayan		Doğru Bulunan		Yanlış Bulunan		Hiç Bulunamayan	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
DEYİMLER	Hih demiş burnundan düşmüş	54	54	21	21	25	25	37	43,5	23	27	25	29,41
	Ayıkla pirincin taşını	55	55	11	11	34	34	33	38,8	26	30,58	26	30,58
	Bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var	49	49	31	31	20	20	41	48,2	35	41,1	9	10,58
	Ağzını bıçak açmamak	52	52	10	10	38	38	44	51,7	6	7	35	41,1
	Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş	35	35	36	36	29	29	35	41,1	25	29,41	25	29,41
	Yorgan gitti kavgı bitti	28	28	35	35	37	37	30	35,2	25	29,41	30	35,2
	Ortada fol yok yumurta yok	22	22	3	3	75	75	25	29,41	7	35	53	62,3
	Ne balım isterim ne belasım	16	16	12	12	72	72	12	14,11	17	20	56	65,8
	Ellere verir talkını kendi vutar salkımı	11	11	43	43	46	46	17	20	31	36,4	37	43,5
ATASÖZLERİ	Damlaya damlaya göl olur	86	86	9	9	5	5	71	83,5	9	10,58	5	5,88
	Üzümünü ye bağını sorma	62	62	22	22	16	16	67	78,8	12	14,11	6	7
	Ayağını yorganına göre uzat	74	74	10	10	16	16	66	77,6	10	11,76	9	10,58
	Üzüm üzümüne baka baka kararır	73	73	12	12	15	15	78	91,7	3	3,52	4	4,7
	Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır	66	66	20	20	14	14	68	80	10	11,764	7	8,23
	Ne ekersen onu biçersin	65	65	10	10	25	25	53	62,3	15	17,64	17	20
	Mum dibine ışık vermez	54	54	15	15	31	31	49	57,6	19	22,35	17	20
	Güneş girmeyen eve doktor girer	56	56	11	11	33	33	40	47,05	20	23,52	25	29,41
	Keskin sirke kúpüne zara	59	59	21	21	20	20	48	56,4	15	17,64	22	25,88
	Öfkeyle kalkan zararlı oturur	66	66	12	12	22	22	55	64,7	5	5,88	25	29,41
Her horoz kendi çöplüğünde öter	60	60	14	14	26	26	48	56,4	18	21,17	19	22,35	

Deyim ve atasözlerinin algılanma, birbiriyle karıştırılma yani yanlış bulunma ve hiç bulunamama oranlarını cinsiyete göre gösteren tablo 5'e genel olarak bakıldığında çok ciddi bir oran farkı göze çarpmamaktadır; fakat bazı deyim ve atasözlerinin kızlarda, bazılarının ise erkek öğrencilerde algılanma, yanlış bulunma ve hiç bulunamama oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

'Hih demiş burnundan düşmüş' deymi kız öğrencilerde %54, erkek öğrencilerde %43,5, 'ayıkla pirincin taşını' deymi, kız öğrencilerde %55, erkek öğrencilerde ise %38,8'lik oranlarla kızların bu deyimleri bulmada daha başarılı olduğu söylenebilir. 'Ayıkla pirincin taşını' deymi %30,58 oranında atasözleriyle karıştırılmıştır. 'Tencere yuvarlanmış kapağını' bulmuş, 'yorgan gitti kavgı bitti' deyimleri daha çok atasözleriyle karıştırılmış; kız ve erkek öğrencilerde birbirine yakın bir şekilde doğru algılanmıştır.

Atasözleri grubunda ise; 'üzümünü ye bağını sorma' atasözü kızlarda %62, erkek öğrencilerde %78.8, 'üzüm üzümüne baka baka kararır' atasözü kızlarda %73, erkek öğrencilerde %91.7, 'tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır' atasözü kızlarda %66, erkek öğrencilerde %80 oranlarıyla erkek öğrenciler tarafından daha iyi algılandığı görülmektedir. Diğer atasözlerinde göze çarpan çok önemli fark gözlemlenmemekle birlikte, kız öğrencilerin atasözlerini doğru bulma oranlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Tablo5 incelendiğinde, erkek öğrencilerin atasözlerini deyimlerle karıştırma yani yanlış bulma oranlarının kız öğrencilerine oranla daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir. İstisna olarak 'üzümünü ye bağını sorma', 'tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır', 'keskin sirke küpüne zarar' atasözlerinin kız öğrenciler tarafından daha fazla karıştırıldığı görülmektedir. 'Güneş girmeyen eve doktor girer' atasözü iki grupta da en az algılanan atasözüdür.

4. Tartışma ve Sonuç

4.1. Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama ve ayırt etme düzeylerinde 5 ve 6. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin hem deyimleri hem de atasözlerini algılama ve ayırt etme puanları ortalamalarının sınıf seviyesi yükseldikçe arttığı belirlenmiştir. Bu durum beklenen bir sonuçtur ve Keklik'in (2015: 40) bulgularıyla da örtüşmektedir.

Öğrencilerin iki sınıf düzeyinde de deyimlerden aldıkları puanların ortalaması atasözlerinden aldıklarının ortalamasından daha düşüktür. Bu beklenen bir sonuçtur. Bu durum deyimlerin daha soyut ve öğrenilmesi daha zor dil birlikleri olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca deyimlerin büyük çoğunluğu **mecaz anlamlıdır**, yani deyim içindeki sözcüklerin karşıladıkları anlamlar ile deyimın karşıladığı anlam farklıdır. Soyut yapılar olmaları ve daha çok mecaz anlamlarıyla kullanılmaları gerçeği, Keklik'in (2015: 43) yaklaşımıyla da örtüşmektedir. Keklik (2015: 43) "5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin en kolay gerçek anlamlı atasözlerini, en zor ise mecaz anlamlı atasözlerini kavradıklarını ortaya koymuştur." Keklik'in (2015: 43) aktardığına göre "birçok araştırmacı, mecaz anlamlı atasözlerinin öğrenciler tarafından kavranması veya anlaşılmasının zor olduğunu belirtmişlerdir. (Secord and Wiig, 1993; Nippold vd., 2000; Nippold vd, 2001; Sağlam, 2001)."

4.2. Öğrencilerin deyimleri ve atasözlerini algılama ve ayırt etme düzeyleri cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu durum beklenmedik bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu sonuç Bağcı'nın (2010) bulgularıyla örtüşürken Keklik'in (2015) bulgularıyla örtüşmemiştir. Kız öğrencilerin erkeklerden daha önce ergenliğe ve soyut düşünme evresine girdiği düşünülünce elde edilen bu sonuç beklenen nitelikte değildir denilebilir.

4.3. Frekans değeri tablolarına göre doğru bulunan deyimlerde frekansı en yüksek olan deyim 5. sınıflarda 'hıh demiş burnundan düşmüş' (%48.3) deyimiyken 6. sınıflarda, 'bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var' (%59.57) deyimidir.

En fazla karıştırılan yani yanlış algılanan deyimlerde frekansı en yüksek olan deyim 5. sınıflarda 'bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var' (%39.56) deyimiyken 6.sınıflarda, 'ellere verir talkımı, kendi yutar salkımı' (%57.44) deyimidir.

Hiç bulunamayan deyimlerde frekansı en yüksek olan deyim 5. sınıflarda 'ne balını isterim ne belasını' (%79.12) deyimiyken 6. sınıflarda, 'ortada fol yok, yumurta yok' (%61.70) deyimidir. Bu deyimler aynı zamanda en az bilinen deyimleri oluşturmaktadır: 5. sınıflarda 'ne balını isterim ne belasını' (%7.69), 6. sınıflarda, 'ortada fol yok, yumurta yok' (6.38).

Doğru bulunan atasözlerinde frekansı en yüksek olan atasözünü iki sınıf düzeyinde de 'damlaya damlaya göl olur' atasözüdür: 5. sınıflarda (%79.12), 6.sınıflarda (%90.42).

Karıştırılan yani yanlış algılanan atasözlerinde frekansı en yüksek olan atasözünü, 5. sınıflarda, 'her horoz kendi çöplüğünde öter' (%26.37) atasözüyken 6. sınıflarda, oranları aynı olan 'mum dibine ışık vermez' ve 'keskin sirke küpüne zarar' (%17.02) atasözleridir.

Hiç algılanamayan atasözlerinde frekansı en yüksek olan atasözünü, 5. sınıflarda, 'güneş girmeyen eve doktor girer' (%48.35) atasözüyken 6.sınıflarda, 'öfkeyle kalkan zararlı oturur' (%20.21) atasözüdür. En az bilinen atasözünü 5. sınıflarda 'güneş girmeyen eve doktor girer' (%31.86) atasözüyken 6. sınıfta 'mum dibine ışık vermez' (69,95) atasözüdür.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunabilir:

1. Bu araştırma kullanılmak üzere metin üzerinden deyim ve atasözlerinin aynı anda sınıfta ilk çalışma niteliğindedir. Burada amaç öğrencilerin hangi durumlar karşısında bu ifadelerin kullanıldığını görmelerini sağlamaktır. Fakat deyim ve atasözlerinin algılanması ve ayırt edilmesinde metnin katkısı ölçülemezdir. Bununla birlikte Bayraktar ve Örgen Yaşar'a (2005: 15) göre "resim ve hikâyelerle öğretilen deyimlerin uzun süreli belleğe yerleştirilebildiği görülmüştür." Bu bağlamda benzer çalışmalar yapılabilir.

2. Bu çalışma 5 ve 6. sınıflar düzeyinde, 9 deyim ve 11 atasözünü ile sınırlandırılmıştır. Aynı çalışma daha büyük ölçekte ve farklı parametrelerde denenebilir.

3. Cümle biçiminde olanlar deyimler bir yargı bildirdikleri için atasözleriyle karıştırılmaktadır. Bu sebeple cümle halindeki deyimlerin öğretimine master halindeki deyimler kadar önem verilmesi gerekir. Öğrencilere, deyimlerin atasözleri gibi bir öğüt vermediği daha çok bir durumu betimlediği algısı verilmelidir. Bu düşünceden hareketle atasözlerinde 'ana fikri' bul çalışması yaptırılarak atasözlerinin deyimlerden farkı ortaya konabilir.

4. Deyimler hikayeleştirilerek hafızada yer etmesi sağlanabilir. Örneğin 'iki dirhem bir çekirdek' deyimini Pala (2013: 110-111) tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: "Eski devirlerde önemli bir para birimi olan altın, yine o zamanki para birimlerinden olan iki dirhem ve çekirdeğin toplamı kadar bir değer ifade ediyordu. Giyimi kuşamı güzel olan insanlara 'altın gibi güzelsin', 'kıymetlisin' iltifatını yapmak için 'iki dirhem bir çekirdek' deyimini kullanıyorlarmış.

5. Türkçe Öğretim Programına (6-8. Sınıflar) bakıldığında hangi sınıf seviyesine hangi deyim ve atasözlerinin öğretileceği konusunda herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir. Öğrencilere verilecek deyim ve atasözleri için sınıf seviyelerine uygun olarak düz anlamlılardan mecaz anlamlılarına doğru bir planlama yapılmalı, ders kitaplarına alınacak metinlerde bu plan doğrultusunda hazırlanmalıdır. Bu, öğrencilerin söz varlıklarının artmasında önemli bir etken olacaktır.

6. Drama yöntemi günümüz eğitim-öğretim ortamında önemli bir yere sahiptir. Deyimler günlük hayatta yaşanan olaylar karşısında verilen tepkiler silsilesi olduğu için, öğrencilere bu konu sınıf içi drama etkinlikleriyle öğretilir. Deyim ve atasözlerinin kavramsal farklılıkları drama aracılığıyla öğrencilere aktarılabilir.

7. Cümle biçimindeki deyimlerin öğretiminde tartışma ortamı etkili olacaktır. Belirlenen ifade için "Neden deyim/neden atasözünü?" sorusu sorularak sınıfta bir tartışma ortamı oluşturulabilir. Herkes görüşünü bildirdikten sonra deyimlerin ve atasözlerinin kavramsal özellikleri aktararak etkili bir öğretim yapılabilir.

8. Bu çalışmada öğrencilerden deyim ve atasözlerini metnin bağlamından hareketle bulmaları istenmiştir. Metin farklı görsellerle desteklenerek daha ilgi çekici hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, A. A. (2014). Firdevsi-İ Rûmî'nin Süleymânnâme-İ Kebîr'indeki Deyimler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 9(9), 103-122.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2-Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Altaylı, S. (2010). Atasözü ve Deyimler Arasındaki Farklar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 25, 125-134.
- Bağcı, H. (2010). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Atasözleri ve Deyimleri Algılama Düzeyi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 91-110.
- Bayraktar, N., Yaşar, Ö. F. (2005), İlköğretim Birinci Kademe 5. Sınıfta Deyim Öğretimine İlişkin Uygulamalar ve Deyim Öğretimine İlişkin Yeni Bir Yaklaşım. *Dil Dergisi*, 127, 7- 19.
- Bulut, M. (2013). Türkçe Eğitimi Ve Öğretiminde Dil Ve Kültür Aktarımı Aracı Olarak Atasözleri ve Deyimlerin Önemi. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* 8(13), 559-575.
- Büyüköztürk, Ş.; Kılıç Çakmak, E.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Deyimlerimiz*, İstanbul: Özgül Yayınları.
- Delice, H. İ. (2003). Deyimlerin Dilbilgisel Yapıları ve Yapı Çözümlemişleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, 2, 177-194.
- Demir, E. (2013). Atabetü'l Hakayık'ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler. *Türkiyat Mecmuası*, 23, 37- 52.
- Gönen, S. (2008). Deyimlere Şekil Açısından Bir Yaklaşım Örneği. *Selçuk Üniversitesi Faculty Of Arts And Sciences Dergisi Journal Of Socia/ Sciences*, 20, 207- 217.
- Gönen, S. (2011). Balkan Türklerinin Belleğinde Yaşayan Ortak Deyimlerin Günümüze Yansıması. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, 25, 193- 222.
- Hengirmen, M. (2007). *Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Keklik, S. (2015). Atasözlerinin Öğretimine İlişkin Bir Öneri: Atasözlerinin Anlamlarına Göre Değerlendirilmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi (KSBD)*, 12, 32-48.
- MEB. (2005). İlköğretim Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB. (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı, Ankara.
- Mert, E. L. (2014). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders ve Çalışma Kitaplarının Öğrencilerin Atasözü ve Deyim Kazanımlarına Etkisi. *Ankara University, Journal Of Faculty Of Educational Sciences*, 47(1), 125-144.
- Özezen, M.Y. (2001). Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz. *Türk Dili Dergisi*, 600, 969-879.
- Pala, İ. (2008). *İki Dirhem Bir Çekirdek*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2006). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Sinan, A.T. (2008). Deyim Kavramı Üzerine Notlar- I. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal Of Social Science*, 18(2), 91-98.
- Subaşı Uzun, L. (1998). Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi.
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yüksel, T. (2008). *Deyimler, Atasözleri ve Güzel Sözler Sözlüğü*, Özyürek Yayınevi.

Ek:

KELİMELE DE BENİMLE BÜYÜYOR

Ben Kaan, beş kişilik bir ailenin en küçük üyesiyim. Annem, babam, ablam ve babaannem hep birlikte yaşıyoruz. 5. Sınıfa gidiyorum. Bu yıl ortaokula başladım ama derslerde biraz zorlanıyorum. Öğretmenlerim derslere zamanla alışacağımı ve zihinsel gelişimimle birlikte derslerde daha başarılı olacağımı söylüyorlar. Ben de buna tüm kalbimle inanıyorum. Evet, bedenen büyüyorum, her şeyim değişiyor, sesim bile farklı geliyor kulağıma. Ama duyduğum kelimelere, cümlelere neler oluyor? Sanki onlar da değişiyor. Ya da hep vardı bu kelimeler ve cümleler de yoksa ben mi farkında değilim?

Babaannem ‘paramı biriktir, **damlaya damlaya göl olur** oğlum’, diyor. Allah Allah paranın damlayla, gölle ne alakası var? diyorum. Ablam para biriktirdiğimi bildiği için harçlıklarına dokunmak istemiyor. ‘Bu akşam sinemaya gidelim mi?’ diyor. ‘Nerden buldun parayı’ diyorum? ‘**Üzümünü ye bağını sorma!**’ diyor. Şimdi de üzüm bağ karıştı olaya. Mesela alışverişe çıkıyoruz ablamla bir araba beğeniyorum etiketine bakıyor ve ‘**Ayağımızı yorganımıza göre uzatmalıyız** Kaancım’ diyor. ‘Ama ben araba beğendim yorgan değil ki’ diyorum içimden. Nerde kalmıştım, ha tamam, yolda akrabalar görüyor bizi, laf arasında ‘kardeşin ne kadar benziyor sana, **hıh demiş burnundan düşmüş**’ diyorlar. Ben ablamın burnundan ne zaman düşmüşüm inanın bilmiyorum. Diğer teyze de ‘Aa komşum bilmez misin, **armut dibine düşer**’ diyor.

Annem ‘Oğlum arkadaşlarını iyi seç, **üzüm üzümüne baka baka kararır**’ diyor. Yine girdi üzüm araya. ‘İnsanlara iyi davran güzel sözler söyle ki, aranızda münakaşa olmasın, **tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır**’ diyor. Bu sefer de yılan girdi konuya. Çaresiz ‘tamam anne’ diyorum. ‘Aman kimsenin gururuna dokunacak sözler söyleme, kimsenin dertlerini bilemeyiz, lafın nereye gideceği belli olmaz, sonra **ayıkla pirincin taşını**’ diyor. Bu sefer de pirinç girdi konuya. ‘Sen insanlara nasıl davranırsan onlar da sana aynı şekilde karşılık verir, bunu unutma, **ne ekersen onu biçersin** yavrurum’ diyor. Yine şaşırıyorum ekmeyle dikmeyle ne alakası var bu işin diyorum, anneme bakıyorum, bana gülümsüyor: ‘**Bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var** bak benim oğluma’ diyor. Başlıyor kullandığı cümleleri açıklamaya.

Babam sağlık konusunda çok titiz sanırım doktor olduğundan. Ben hasta olunca ‘Ah ah **mum dibine ışık vermez**, onca hastayla uğraşıyorum da kendi çocuğuma yetemiyorum’ diyor. Mum ve ışık sanırım bir tedavi şekli bilemiyorum. Nedense ben hasta olunca çok üzülüyor, **ağzını bıçak açmıyor**. Ayaklarımı her açık gördüğünde veya terli terli eve gelip su içtiğimde beni uyarıyor: ‘Oğlum **güneş girmeyen eve doktor girer**, bunu unutma sana fayda sağlamayacak şeylerden uzak dur’ diyor. Arkadaşımınla bir gün bizi bahçede oynarken gördü: ‘Ne güzel anlaşıyorsunuz siz **tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş**, aferin güzel güzel oynayın’ dedi. Şimdi de tencere olduk!

Bu işin bir de okulu var öğretmenleri var. Öğretmenlerim de derslerde çok farklı cümleler kuruyorlar. Geçenlerde beden eğitimi dersinde bir top yüzünden kavga ediyoruz büyük sınıflarla. O sırada öyle sinirlenmişim ki topa bir vurdum bahçenin tel parmaklıklarına takıldı, patladı. Öğretmenimiz, ‘**yorgan gitti kavga bitti**’, hadi dağılın bakalım, dedi. Dediğinden pek bir şey anlamasam da çaresiz dağıldık. Bu olayı duyan sınıf öğretmenim çağırdı beni yanına; ‘Oğlum **keskin sirke küpüne zarar**’ kendine hâkim ol, bak **öfkeyle kalkan zararlı oturur**’ hem **ortada fol yok yumurta yok**, neden böyle davranışlar sergiliyorsunuz okulda? dedi. Dediği şeyler yabancı da gelse uyarıldığımı anlamıştım.

Okuldan eve gelirken bir grup insanın kendi aralarında tartışmalarına şahit oldum. Teyzenin biri karşısındakine, ‘**her horoz kendi çöplüğünde öter**, hadi çekin gidin

buradan, bundan sonra **ne balını isterim ne belasını**, işim olmaz artık senle' dedi. Sonra da o teyzenin yanında bir kadın: 'Komşum üzme canını bunlar **ellere verir talkını, kendi yutar salkını**' dedi. Sonra da, '**kimsenin ahı kimsede kalmaz**' diyerek, onu sakinleştirmeye çalıştı.

Daha neler neler... Hatırladıklarımı saydım. Sanırım büyümek sadece boyun uzamasıyla olmuyor. Kelimeler ve cümleler de büyüyor. Ama zamanla hepsini anlayacağım biliyorum...

Nurşen Katırcıoğlu